

Lietuviškosios tapatybės išsaugojimas išeivijoje

Deimantė ŽUKAUSKIENĖ

Nors lituanistiniam švietimui užsienyje šiandien skiriama nemažai dėmesio, tačiau, statistiniais duomenimis, tik apie 5–6 proc. lietuvių vaikų diasporoje kryptingai mokosi lietuvių kalbos. Tokia situacija skatina apmąstyti apie Lietuvos diasporos politikos prioritetus, lietuviškumo vertės sampratą ir lituanistinio švietimo užsienyje stiprinimo reikiamybę. Taigi, siekdami atkreipti dėmesį į lietuviškosios tapatybės išsaugojimo ir lituanistinio ugdymo situaciją išeivijoje, Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) kartu su LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija, LR užsienio reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos Seimo nare Dalia Asanavičiūte, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės (PLB) švietimo komisija ir Lietuvos ambasada Airijoje suorganizavo pirmąjį nuotolinį Lituanistinio ugdymo forumą, kuris įvyko kovo 12 d. Programoje dalyvavo akademikai, diasporos tyrėjai, lituanistinio ugdymo mokytojai, politikai ir jaunimo atstovai. Forumo tikslas – nesislepiant išsakyti skaudulius ir ieškoti konkrečių sprendimų. Svarbiausios temos – lietuviškosios tapatybės išsaugojimas, dvikalbystės iššūkiai ir lituanistinio ugdymo problemos.

Pirmoje forumo sesijos dalyje diskutuota, kas yra ta lietuviška tapatybė, kaip ji istoriškai formavosi, kaip ji buvo ir yra išsaugojama, apžvelgtas lietuviškosios tapatybės istorinis kontekstas, akcentuota, jog lietuviška tapatybė yra platesnė sąvoka negu lietuviškas švietimas.

Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Egidijus Aleksandravičius pranešime „Lietuviškoji tapatybė išeivijoje: sandara, išsaugojimas ir stiprinimas“ nurodė tris svarbiausius lituanistinio ugdymo atraminius taškus. Lituanistinis ugdymas nėra

vien tik lingvistinis tapatybės klodas ar tik lietuvių kalbos pradžiamokslio palaikymas. Lituanistinis ugdymas yra visas rinkinys sudėtinių dalių, kuris apibrėžia tapatybės svarbiausius bruožus. Trys pamatiniai akmenys yra šie: pirmas – kalbinis pamatas, antras – atmintis ir istorija, trečias – lojalumas emigracijos kraštui, sąmoningumas. Profesorius išsakė kritinių minčių apie Lietuvos mokyklų ugdymo programas, kurios dažnai kiek sumažintos perkeliamos į išeivijos mokyklas. Jis siūlė išeivijoje pabrėžti tėvų atsineštąsias tarmes, užmegzti su tuo artimą ryšį. Lietuvių tauta yra migruojanti tauta ir daug knygų ta linkme parašytos nuo S. Daukanto iki A. Šapokos istorijos paskutinio skyriaus, tačiau Lietuvos istorija vis dar dėstoma be diasporinės dimensijos.

Prof. Egidijus Aleksandravičius. Jono Petronio nuotr.

Todėl lituanistinėse mokyklose reiktų dėstyti, kaip nors, įmanomomis priemonėmis, perteikti diasporinės lietuvių tautos istorijos pasakojimą. Stiprinant lietuvišką tapatumą taip pat siūlyta panaudoti mažojo pasakojimo metodą, kuris sėkmingai įgyvendintas kitose užsienio šalyse, – mokinį sudominti savo šeimos genealogija, skatinant jį atsakyti į klausimą: kaip aš ar mano šeima atsidūrėme kitoje šalyje? Ir šį pasakojimą užrašyti. E. Aleksandravičius pranešimo pabaigoje reziumavo: „Kai žiūrima į tų vaikų išsilavinimą iš mokytojo pozicijų, žūtbūt reikia matyti emigracijos šalies švietimo sistemos, to švietimo turinio kontekste. Pasakojimai ir ugdymas turi nesipjauti, o sugyventi su tos šalies pilietinio lojalumo, tos šalies istorijos, tos šalies meilės dalykais. Mes turime ugdyti tai, ką gražiausiai diaspora yra dariusi šimtmečius. Mes galime ugdyti žmogų, kuris yra pats geriausias lietuvis ir pats geriausias amerikietis dėl to, kad jis yra lietuvis.

Vienas pavyzdžių: pradėkime nuo Adamkaus biografijos. Mes turime parodyti, jog mūsų lietuviškumas jaunam žmogui net ir šitomis nebylos, santykių miglos sąlygomis negali trukdyti būti pačiu sėkmingiausiu žmogumi, nes nieko nėra svarbiau nei išvažiavusiems, nei ten gimusiems, nei čia gyvenantiems kaip jų pačių laimė. Ir aš tikiu, kad tai yra pasiekiama.“

Kalbėdama apie lietuviškos tapatybės apmąstymus, su kuriais užsienio lietuviai susiduria, kai kalbos apie Lietuvą, lietuvybę yra kasdienybė, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkė Dalia Henke pasidalijo savo patirtimi ir pristatė Pasaulio Lietuvių Bendruomenės misiją stiprinant lietuviškąją tapatybę išeivijoje. D. Henke pasakojo, kad po Antrojo pasaulinio karo „Lietuvių chartos“ pagrindu susikūrė Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, kurios pagrindinė misija – dėti visas pastangas, jog lietuviai išliktų lietuviais ir galėtų grįžti į Lietuvą bei ją atstatyti. Šiuo pagrindu buvo statomos bažnyčios, kūrėsi parapijos, lituanistinės mokyklos, lietuvių namai, sporto klubai, šokių kolektyvai, chorai, buvo leidžiama lietuviška spauda, knygos, veikė lietuviškas radijas, teatrai, opera, netgi susikūrė universitetai. PLB dėjo visas pastangas, kad Lietuva būtų laisva ir nepriklausoma, o lietuviai ir jų vaikai išsaugotų savo lietuvišką tapatybę. Šiandien lietuvių bendruomenės susikūrusios jau 51 valstybėje, 5 žemynuose, veikia įvairūs tautinių šokių kolektyvai, chorai, parapijos, fondai, taip pat kuriasi įvairios sąjungos, profesionalų klubai, virtualios lituanistinės mokyklos. „Diaspora pasikeitė taip, kaip pasikeitė Lietuva. Nors daug žmonių grįžta į Lietuvą, bet dauguma, kitaip nei anksčiau, pasirenka gyvenimą svečioje šalyje savanoriškai ir nebūtinai planuoja grįžti į Lietuvą.

Dalia Henke. Arūno Sartanavičiaus nuotr.

Tad, praėjus daugiau nei 30 nepriklausomybės metų, atėjo metas, kai valstybė, institucijos turi atsigręžti į savo diasporą ir įvairiais būdais ją stiprinti, kad lietuviai nenutautėtų“, – pabrėžė PLB pirmininkė. PLB uždaviniai lieka ir šiais laikais panašūs – vis prisitaikant prie naujų poreikių, technologijų išlaikyti lietuvių kalbą ir tapatybę, vienyti bei burti lietuvius vardan sėkmingesnės Lietuvos reprezentuojant Lietuvą užsienyje, plėsti lietuvių bendruomenių tinklą pasaulyje iš pilietiškų, patriotiškų žmonių bei kviesti jungtis visus norinčius, nes tai jau laiko patikrinta, išbandyta organizacija, kuri veikia daugiau nei pusšimtį metų. Pabaigai Dalia Henke pateikė savo pasiūlymus, kaip viso to galima siekti: „Būtina teikti nuolatinę ir deramą paramą lietuvių bendruomenėms įvairiose pasaulio valstybėse ir padėti joms kurtis, motyvuoti visus aktyvistus, o lituanistinis švietimas yra visiškai neatsiejama tapatybės išsaugojimo, kalbos, kultūros ir tradicijų puoselėjimo dalis.“ Antra, būtina teikti nuolatinę deramą paramą etninės kultūros išsaugojimui, rodyti išskirtinį dėmesį chorams, tautinių šokių kolektyvams ir kitiems kultūros nešėjams, kviečiant dalyvauti ir tėvus šiuose kultūriniuose vienetuose, kad būtų tiems vaikams, baigusiems lituanistines mokyklas, į ką atsiremti, nes taip yra stiprinamas lietuvybės ryšys ir išsaugojama mūsų tapatybė. Trečia, skirti deramą dėmesį buriant ne tik talentus ir profesionalus, bet ir visą lietuvių kilmės diasporą.“

Pasaulio Lietuvių Jaunimo Sąjungos vaidmuo išlaikant ir perduodant iš kartos į kartą lietuvybę yra labai didelis ir reikšmingas. Kaip pasakoja JAV lietuvių jaunimo sąjungos pirmininkė Marija Čyvaitė, lietuvybės ir lietuvių kalbos ateitis yra jaunų lietuvių rankose, jaunimo organizacijos turi tik padėti tai suprasti. Jaunimo ugdymas turėtų būti kiekvienos užsienio lietuvių bendruomenių prioritetų ir tikslų sąraše.

Marija Čyvaitė. Asmeninio albuno nuotr.

M. Čyvaitė papasakojo, kas turi didžiausią reikšmę tam lietuvybės perdavimui, pasiremdama ir JAV pavyzdžiu: tai ir lituanistinių mokyklų, vasaros stovyklų, tautinių šokių grupių lankymas, aktyvus dalyvavimas bendruomeninėje veikloje. Savo pranešime „Lietuvybės puoselėjimas išeivijos lietuvių jaunimo tarpe“ aktyvi bendruomenės narė pasakojo, jog nelengva pritraukti jaunimą ir sudominti taip, kad jam rūpėtų lietuvių kalbos, literatūros ateitis, kad jis prisiimtų tą atsakomybę ir pradėtų galvoti apie tai, kaip gali prisidėti prie lietuvybės išsaugojimo užsienyje. Tačiau būtent per jaunimo organizacijas galima išjudinti jaunimą ir parodyti pavyzdį, kaip puoselėti lietuvybę. Jaunimo organizacijos yra svarbios dar ir dėl to, kad per jas jaunimas gali įgyti tam tikrų žinių ir įgūdžių, kurie padėtų būti kūrėjais, tikrais aktyvistais ir puoselėti lietuvybę užsienyje, siekiant, jog lietuvių kalbos ateitis būtų šviesi, o per ateinančius dešimtmečius būtų kuriančių, dirbančių vardan lietuvybės žmonių. Marija Čyvaitė teigė, jog „gilus suvokimas ir supratimas šeimos istorijos, savo lietuviškų šaknų, padeda jaunam žmogui labiau didžiuotis jo lietuviškomis šaknimis, sustiprina tapatybę ir skatina išsaugoti tą tėvų ir senelių jam perduotą lietuvybę“.

Antroje Lituanistinio ugdymo forumo sesijos dalyje kalbėta apie kalbos ir tapatybės sąsajas, aptarta, kokią vertę svetur gyvenantys lietuviai ir svetur gyvenančios mišrios lietuvių šeimos suteikia lietuvių kalbai. Šiandien į lietuvių kalbos mokėjimą galima pažvelgti ir kaip į tam tikrą socialinį kapitalą. Diskutuota apie paveldėtosios kalbos išsaugojimo priežastis ir praktikas, pasidalinta įvairiomis patirtimis.

Kaip mokyti lietuvių kalbos? Kaip padėti mokytis perduoti lietuvių kalbą? Ko galėtume išmokti iš lituanistinių mokyklų vadovų ir mokytojų? Trečioje forumo dalyje lituanistinių mokyklų mokytojos, vadovės kėlė tokį klausimą: Mes žinome, kas mes esame, ar jūs žinote kas mes tokios? Tuo norėta akcentuoti lituanistinių mokyklų nepažinumą ir darbo sąlygų sudėtingumą, laiko stoką, su tuo susijusią akademinę pusę, būtinybę kurti moksliškai pagrįsta nuoseklią mokymo programą ir ja pagrįstą ugdymo priemonių seriją, skirtą būtent paveldėtosios kalbos komunikaciniam mokymui, bei kalbos lygio testavimą.

PLB švietimo reikalų komisijos pirmininkė Alvija Černiauskaitė išsamiai pristatė lituanistinio švietimo situaciją Europoje, jos problemas, aktualijas bei iššūkius. Pasak A. Černiauskaitės, Švietimo ir mokslo institucijų registro duomenimis, pasaulyje dabar yra daugiau kaip 200 neformaliojo lituanistinio švietimo mokyklų. Tikslaus skaičiaus negalima pateikti, nes kai kurios mokyklos, patiriančios kasdienius iššūkius, finansinius sunkumus, turi užsidaryti arba laikinai sustabdyti veiklą, tačiau dėka aktyvių, atsidavusių tėvų, mokytojų, entuziastų kuriasi naujos didesnės ar mažesnės lituanistinio švietimo salelės visame pasaulyje. Reikia pabrėžti, jog ne visos mokyklos yra įsiregistravusios šiame registre. Dalis mokyklų įsiregistravusios savo kraštų švietimo tarybose, bendruomenėse arba veikia savarankiškai ir nėra niekur registruotos. Todėl iš viso neformaliojo lituanistinio švietimo mokyklų gali būti ir 300. 10 neregistruotų mokyklų yra Anglijoje, bent 5 – Airijoje, apie 10 – JAV.

Alvija Černiauskaitė. Asmeninio archyvo nuotr.

Neformaliojo lituanistinio švietimo mokyklose mokosi apie 8000 mokinių visuose žemynuose ir 1000 mokytojų ir savanorių. Mokyklos labai įvairios, veikiančių kaip socialiniai klubai ir kaip mokyklos su keliais šimtais mokinių, besimokančių pagal įvairias lietuvių kalbos programas. Vidutinė mokykla turi apie 40 mokinių ir 5 mokytojus. Europoje neformaliojo lituanistinio švietimo mokyklų steigimo bumas prasidėjo Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. Tada lietuviai plūstelėjo į Angliją, Airiją, Norvegiją, Švediją ir tas emigracijos kryptis atspindi ir mokyklų skaičius,. Tarp jų absoliučiai pirmauja Anglija, nedaug atsilieka Airija, Norvegija, Švedija, tačiau šias mokyklas lankančių mokinių skaičius nedžiugina, nes jas lanko tik 5–7 proc. mokyklinio amžiaus vaikų. „O kur kiti? Kaip juos pasiekti? Kodėl jie nelanko? Ar užtenka mokyklų?“, – klausia Alvija Černiauskaitė. Tam reikalinga pozityvi sklaida Lietuvoje tiek žiniasklaidoje, tiek institucijose, tėvų švietimas, mokyklų nuolatinis rėmimas. „Pastaruoju metu daug lietuvių grįžta į Lietuvą iš Europos, ir grįžta su vaikais. Bekalbant su įvairiomis mokyklomis, kuriose yra sugrįžusių vaikų iš Anglijos, Airijos, Norvegijos, mokytojai pastebi didelį skirtumą tarp vaikų, lankiusių lituanistines mokyklas ir jų nelankiusių. Ir tai turėtų būti dar vienas svarbus Lietuvos valstybes žvilgsnis į lituanistinio švietimo mokyklas, būtina atkreipti dėmesį į lankančių vaikų skaičių, į mokyklų iššūkius ir atsakyti į klausimą, ar leisime nutautėti daliai Lietuvos? Ar mums reikia šių vaikų? Ar jie mums svarbūs? Ar jie ne mūsų ateitis?“ – klausia PLB švietimo reikalų komisijos pirmininkė.

Gailutė Urbonaitė-Narkevičienė iš Bostono lituanistinės mokyklos apžvelgė JAV lituanistinį švietimą nuo mokyklų steigimosi šalyje pražios iki šių dienų sutelkdama didžiausią dėmesį į JAV LB Švietimo tarybos veiklą bei šiandienines aktualijas. JAV LB Švietimo tarybos misija yra išlaikyti ir puoselėti meilę Lietuvai, jos kalbai, kultūrai, istorijai JAV lietuvių išeivijoje. Tai atliekama suteikiant moralinę, pedagoginę bei finansinę paramą lituanistinėms mokykloms, kurios laikosi Švietimo tarybos nustatytų pedagoginių gairių, programų it nuostatų. JAV LB Švietimo taryba, kurioje šiandien 9 nariai ir kuriai vadovauja pirmininkė Auksė Motto, šiandien paskirsto JAV lituanistinėms mokykloms Lietuvių fondo skiriamas lėšas, organizuoja įvarius renginius, kursus lietuvių kalbos ir kultūros mokytojoms, padeda JAV lituanistinės mokyklas aprūpinti vadovėliais, mokslo planais ir kitokiomis mokymo priemonėmis, skiria nusipelniusiems JAV lietuvių kalbos ir kultūros mokytojams premijas. G. Urbonaitės-Narkevičienės pateiktais duomenimis, 2021–2021 m. JAV veikė 38 lituanistinės mokyklos bei 3 darželiai. Mokinių skaičius jose 1683. Ši statistika nėra tiksli, nes mokinių skaičius nuolat

kinta, ne visos mokyklos įsiregistruoja. Mokyklos labai nevienodos tiek mokinių, tiek mokymo turinio atžvilgsiu. Bostono lituanistinė mokykla – viena didžiausių šalyje, joje mokosi apie 120 mokinių. Kalbėdama apie švietimo aktualijas pedagogė atkreipė dėmesį į realybės neatitinkančias mokymo programas, kurios kuriamos Lietuvoje, laiko stoką, kai lituanistinei mokyklai išeiti tą programą tenka skiriant vos 100 akademinių valandų per metus. Kaip efektyviai mokyti lietuvių kalbos? Nes lietuvių kaip gimtosios kalbos ir lietuvių kaip paveldėtosios kalbos mokymas iš esmes skiriasi. „Pagrindinis akcentas turėtų būti skirtas nuoseklios mokymo sistemos kūrimui“, – įsitikinusi Gailutė Urbonaitė-Narkevičienė.

Airijos lituanistinės mokyklos „Gintarėlis“ vadovė Donata Simonaitienė pasidalino savo patirtimi steigiant bei vystant lituanistinės mokyklos veiklą, išryškino pagrindinius iššūkius ir problemas, su kuriomis susiduria. Dažnam lituanistinės mokyklos vadovui tenka daug pareigų ir atsakomybė, kai tenka rūpintis ne vien mokinių ugdymu, renginių, išvykų organizavimu, bet ir patalpų, kompetentingų mokytojų paieška ir išlaikymu, buhalterija bei buities reikalais. Gana dažnai lituanistinės mokyklos neturi savo patalpų, kuriomis galėtų nuolat naudotis, jas nuomoja arba „skolinasi“. Lituanistinė mokykla „Gintarėlis“ veikia per tris vietas, ją šiuo metu lanko virš 60 vaikų, iš to kyla visa virtinė veiklos niuansų, tokių kaip pastovumo trūkumas, nežinomybė, kai baigus pamokas tenka susirinkti visas mokymo priemones, ir taip kiekvieną kartą. Dažnai mokyklėlės susiduria su mokytojų, galinčių ir norinčių mokyti, trūkumu, nes žmonės dirba savo nuolatinį darbą penkias dienas per savaitę, o mokyklėlė veikia šeštąją, tad yra „paaukojamas“ laisvalaikis, poilsis. O kur dar visi finansiniai kaštai: kopijavimo, mokymo priemonių, logistiniai, mokyklos privalo turėti draudimą, o mokytojai turi būti išklausę pirmosios pagalbos, saugos kursus, visa tai kainuoja. Sunkumų sudaro ir mokymo iššūkiai, nuolatinis galvojimas, kaip paįvairinti ugdymo procesą, kad vaikams patiktų, nevienodas kalbos lygis, metodikų stoka… „Tai jausmas, kad vaikštome per lūžtantį ledą. Jis nelūžta, bet aižėja ir visada gali įskilti“, – situaciją vaizdingai apibūdina Donata Simonaitienė. Mokyklos vadovai nuolat stengiasi motyvuoti savo bendruomenės mokytojus, tėvus, mokinius. Tėvai bei jų įsitraukimas taip pat yra didelė lituanistinio ugdymo dalis. Jų dalyvavimas gali prisidėti prie lituanistinės mokyklos darbo sėkmės. Mokyklos vadovė iškėlė mintį, kaip lietuvių kalbos mokymo procesas galėtų būti sklandesnis: pasiūlė sukurti vienijančią skaitmeninę platformą, kur būtų galima rasti visą reikiamą lituanistinėms mokykloms medžiagą. „Lietuviškas žodis teka, srovena, alma,

čiurlena po visą pasaulį mokyklų upėmis. Mums jūsų reikia“, – tokiais žodžiais savo pranešimą baigė Airijos lituanistinės mokyklos „Gintarėlis“ vadovė Donata Simonaitienė.

Forumas apibendrintas organizatorių parengta deklaracija, kurioje aptarta, kokia yra dabartinė lituanistinio ugdymo situacija ir ko galėtume tikėti per artimiausius ketverius metus. Deklaracija galima paskaityti čia >> https://hmf.vdu.lt/lituanistinio-ugdymo-forumo-deklaracija/

Projektas „Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

www.pasauliolietuvis.lt